

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2\(42\)-361-372](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2(42)-361-372)

УДК 336.1:336.2

JEL Classification: G31; G32

Алла Сергіївна Абрамова

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (Чернівці, Україна)

E-mail: a.abramova@chnu.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-3364-8316>

ResearcherID: W-2085-2017. **ScopusAuthor ID:** 57213158224

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

Актуальність теми дослідження зумовлена роллю податкової системи в державних доходах, їх перерозподілі та особливим призначенням у формі дієвого інструменту фінансової системи держави. Недостатній рівень ефективності функціонування податкової системи визначений незадовільним її інституційним середовищем, представленим формальними та неформальними інститутами. Метою є дослідження функціонального призначення інституційного базису генезису, розвитку та реформування податкової системи через призму теорій його функціонування. Гіпотезою є те, що податкова система є сукупністю податків і зборів, рівень функціонування яких залежить від якості інституційного середовища, який не повною мірою задовольняє вимоги сучасності. Оригінальність та новизна дослідження визначена напрямками та інструментами реформування такого середовища.

Ключові слова: інституційне середовище; податкова система; нормативно-правова база; адміністрування податків; податкова культура та відповідальність; ухилення від оподаткування.

Рис.: 1. Бібл.: 18.

Постановка проблеми. Належний рівень виконання державою покладених на неї функцій визначається фактичними обсягами фінансового забезпечення, що є у її вільному користуванні. Чимало ендо- та екзогенних факторів чинять прямий та опосередкований вплив на обсяг таких фінансових ресурсів, особливо посилюючись у період геополітичних, фінансових дисбалансів та циклічних коливань. Зважаючи на те, що пріоритетне бюджетне значення у формування доходів держави всіх рівнів посідають податкові платежі, вони визнані результативними фінансовими інструментами. В умовах вітчизняного податкового законодавства сукупність податків і зборів представляють податкову систему держави, від ефективного функціонування якої залежить стан фінансування держави. Однак податкова система, виключно як комплекс податкових платежів з особливим елементним складом, неспроможна реалізувати делеговані фінансові зобов'язання.

Податкова система, набуваючи дієздатних форм, активізує формування та розвиток специфічного середовища та системи складних економічних відносин між фактичними їхніми учасниками. Так, нормативно-правове забезпечення, рівні органів державної влади, вектори бюджетно-податкової політики, комплекс податкових платежів та інструментарій, норм податкових відносин, культури, традицій тощо, окреслюють і визнають існування та функціонування інституційного середовища податкової системи. Ступінь його еволюційного розвитку, чи то за національною ідентичністю, чи то на основі

міжнародних податкових практик, визначає досяжність державних цілей фінансового забезпечення. За такої функціональної аргументації назріває глобальність адаптації інституційного середовища вітчизняної податкової системи до змінних, не завжди регульованих, умов господарювання.

Наявні підходи є доволі традиційними, базованими на основах законодавчого та макроекономічного функціонування, однак чим далі підтверджують недостатній рівень функціонування податкової системи та позбавляються ефективності податкових впливів та регулювання. Природньо, виникає необхідність звернення до інституціональної парадигми в контексті її реформування та адаптації до існуючих геополітичних та соціально-економічних реалій національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями функціонального призначення податкової системи, її визначальної фінансової ролі для держави та суспільства, проблематиці функціонування та напрямків їх стабілізації присвячено наукові праці чималої кількості вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких особливої цінності набувають погляди В. М. Геєця [5] (дослідження взаємодії суспільства, держави та економіки), В. П. Вишневського [2] (розвиток податкової системи в умовах тотальної економічної трансформації), З. С. Варналія [1] (інституціональні та функціональні особливості розвитку податкової системи), Л. К. Воронової [4] (законодавчі трансформації), Т. А. Латковської [10] та О. В. Іванової [9] (проблема функціонування податкової системи та напрямів її вирішення). Інституційному забезпеченню як основи та теорії функціонування податкової системи у своїх дослідженнях приділяли увагу Я. Янушевич [17] (інституційні механізми оподаткування та публічні адміністрації), М. І. Мельник та Н. І. Латошинської [11; 12] (інституційні передумови розвитку податкового контролю у рамках гарантування цілісності податкової системи), А. В. Гречко [6] (інституційні підходи оподаткування суб'єктів господарювання), В. А. Омеляненко [16] (інституційна складова удосконалення податкової політики), а також Л. І. Дмитриченко [8], яка відстоювала думку визначального впливу інституційного механізму на економічне зростання) тощо.

Проте, не обмежуючись наявними теоретико-практичними наробками, переслідуючи цілі безупинного удосконалення функціонального значення податкової системи України, особливої цінності набуває дослідження природи інституційного середовища податкової системи. Глибоке уявлення її структури, складності елементного складу, суперечностей та взаємодій визначають потенціал пошуку та впровадження точкових та глобальних заходів регуляторного впливу, спрямованих на досягнення стабільності, повноти, регулярності державних доходів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні функціонального призначення інституційного базису генезису, розвитку та реформування податкової системи на шляху досягнення національних цілей економічної стабільності та зростання через призму визначальних теорій його функціонування.

Виклад основного матеріалу. Визначальною концепцією сучасної економічної стабілізації та зростання, ефективного державного управління, а головне функціонування податкових систем, уже більша частина століття визнано інституційну складову розвитку будь-яких суспільних, зокрема, економічних відносин, започатковану Д. Нормом. Згідно з його підходами інституційного аналізу, визначено, що основною стратегічного економічного зростання є комплекс інститутів як ключових суспільних «правил гри», представлених формальними (нормативно-правовими актами та судовими рішеннями) та неформальними інститутами (економічною культурою поведінки, традиціями та національними нормами та звичаями), ґрунтуючись на засадах поведінкового підходу суб'єктів господарювання.

Сутність підходу визначає, що інститути сформовані людьми, а отже, мають здатність змінюватися та еволюціонувати щодо світосприйняття, очікувань та політико-економічних намірів. Такі трансформації є досить тривалими в часі, оскільки визначені складовими економічної взаємодії, зокрема торговельними реформами та інноваційними технологіями, політичними очікуваннями влади, керівних еліт з наступною зміною правил економічних відносин, а також культурними особливостями, визначеними в результаті сприйняття новостворених інституцій. Згідно з природними правилами еволюції саме успішні інститути мотивують та стимулюють економічне зростання, проте слабкі – навпаки стримують його. А головне, саме такі субстанції здатні мінімізувати суспільну невизначеність та реалізовувати їхні очікування.

Фізичним втіленням цих інститутів прийнято вважати окремих гравців у формі специфічних організацій економічного, державного, культурного та правового спрямування, які не лише фактично встановлюють кодекс відносин, але і здійснюють контроль за дотриманням його положень, спрощують процедури взаємодії, мінімізують трансакційні витрати, маневруючи технічною здатністю впливати на суспільство загалом та його рівень економічної активності зокрема.

Базис даних положень є основою розвитку податкової системи, оскільки без функціонування сталого та законного заявленого суб'єктного складу вести мову про операційні чи стратегічні успіхи недоречно. При цьому податкові очікування та дисципліна визначені довірою до уряду як основного керуючого, а не жорсткою системою санаційних заходів на шляху формування суспільних благ. Д. Нормом заявлено, що: «інституціональна якість прямо впливає на здатність держави адмініструвати податки і збори завдяки незалежності судів, правильної підзвітності влади, ефективної боротьби з корупцією» [14, с. 35].

Схиляючись до особливостей національного функціонування та розвитку податкової системи заявлені теоретичні підходи є визначальними, адже формують можливості аналізу слабких сторін функціонування національної податкової системи, з акцентами на корупційну складову та тіньові прояви економічних відносин.

Особливі підходи до розуміння сутності інституціонального розвитку податкової системи також закладено в теорії Е. Остром. Акценти уваги визначають базисні основи колективізму інститутів на основі їх самоорганізації, без державного контролю та яскраво представлені в питаннях фінансового управління на рівні територіальних громад з приводу управління фінансовими (податковими) ресурсами, шляхом функціонування ефективних інститутів самоуправління. Йдеться про чітко визначені правила доступу до фінансових ресурсів стосовно рівнів управління з акцентами на соціальний та екологічний аспект на умовах спільних рішень, розпоряджень та посиленого контролю, присутності санкційного механізму та знаходження компромісу, що в підсумку генерують досконалі податкові моделі [13, с. 12].

Особливої уваги в межах дослідження розвитку податкової системи заслуговує інституціональний підхід О. Вільямсона, згідно з яким податкова система є інституційним інструментом управління транзакціями між урядом та реальними платниками податків у цілях мінімізації витрат, протидії ухиленню від оподаткування та детінізації відносин. Йдеться про витрати з адміністрування податків, контролю дотримання норм податкового законодавства, реалізації інноваційних можливостей декларування, супроводу, а також вирішення податкових конфліктів. Як наслідок, від рівня величини таких витрат буде залежати ефективність функціонування податкової системи загалом [18, с. 78]. Також О. Вільямсон схильний вважати, що податкова система повинна протидіяти та запобігати виникненню та розвитку схем ухилення від оподаткування нормативними засобами, прозорою тактикою та стимулюючими заходами стосовно суб'єктів економічної діяльності. Унікальними активами на такому шляху повинні стати реальні інвестиції в податкову цифрову інфраструктуру та елементи контролю, підвищення рівня податкової грамотності та закріплення довіри платників податків до самої системи тощо.

Згідно з практичними поглядами О. Вільямсона, можливості реалізації базових моделей побудови податкової системи варіюються серед таких:

1. Ринкова модель, яка передбачає добровільне, прозоре та відкрите звітування, підвищуючи рівень гнучкості та здорової конкуренції.
2. Державна ієрархія, що реалізується засобами тотального державного контролю, вказуючи на управлінську силу та силові методи нагляду.
3. Змішана модель, яка ґрунтується на цифровій системі в поєднанні з державно-приватним партнерством на засадах рівномірності контролю та мотиваційних заходів впливу. Зрозуміло, що остання модель є найбільш прийнятною, оскільки реалізує ринкові засади господарювання.

Інституційна модель розвитку податкової системи на основі податкового регулювання на сьогодні є також важливим напрямом фінансової науки та практичної організації податкових відносин, що базується на застосуванні інструментарію цілеспрямованого впливу, представленого диференціацією структури податкових платежів, податкових ставок та пільг, податкових преференцій підтримки визначених галузей національного господарства, особливих інструментів податкового адміністрування та міжнародної домовленості стосовно уникнення подвійного оподаткування [15]. Завдяки унікальному комплексу, що реалізується через регулюючу, стимулюючу, соціальну та контрольну функції вдається можливим стримувати чи стимулювати ділову активність суб'єктів господарювання, пропорційно розподіляючи національний дохід, фінансуючи соціальні потреби, стабілізуючи екологічні виклики та циклічні коливання.

Інституційний розвиток податкової системи за напрямом податкового регулювання спрямований передусім на удосконалення нормативно-правового забезпечення засад адміністрування, віддаючи перевагу пільговому оподаткуванню інноваційної діяльності, податкового стимулювання МСБ та боротьби з тіньовою економічною діяльністю на засадах передового світового досвіду та гармонізації міжнародного податкового законодавства, досягаючи в коротко- та довгостроковій перспективі збалансованості податкових доходів та рівня податкового навантаження.

Цікавою в межах дослідження проблеми видається концепція Г. Мінські, що визначає особливості інституційного розвитку податкової системи в умовах фінансової нестабільності, розглядаючи податкову систему як інструмент фінансової стабілізації та економічного зростання, а не лише як засіб збору податкових платежів [7, с. 8]. Г. Мінські обстоює думку, що економічна стабільність є лише зовнішнім сприйняттям, а по суті, характеризується внутрішнім дисбалансом, при якому фактичний стан економічного розвитку природньо формує надлишкову довіру до майбутньої стабільності й одночасно нарощує податкові ризики.

Деталізуючи заявлені аргументи, зрозумілими стає проциклічний характер податкових надходжень, згідно з яким у період економічного піднесення нарощуються темпи податкових надходжень і при цьому необґрунтовано зростають адміністративні витрати, а у кризових етапах – породжується бюджетний дефіцит та наступне зростання рівня податкового вантаження. Такі особливості зумовлюють необхідність постійної адаптації до змінних умов господарювання, нарощування антикризового потенціалу для стабілізації циклових коливань за сприяння інструментарію прогресивності оподаткування, надання можливостей відстрочення та розстрочення податкових зобов'язань / боргу та реалізації системи податкових пільг.

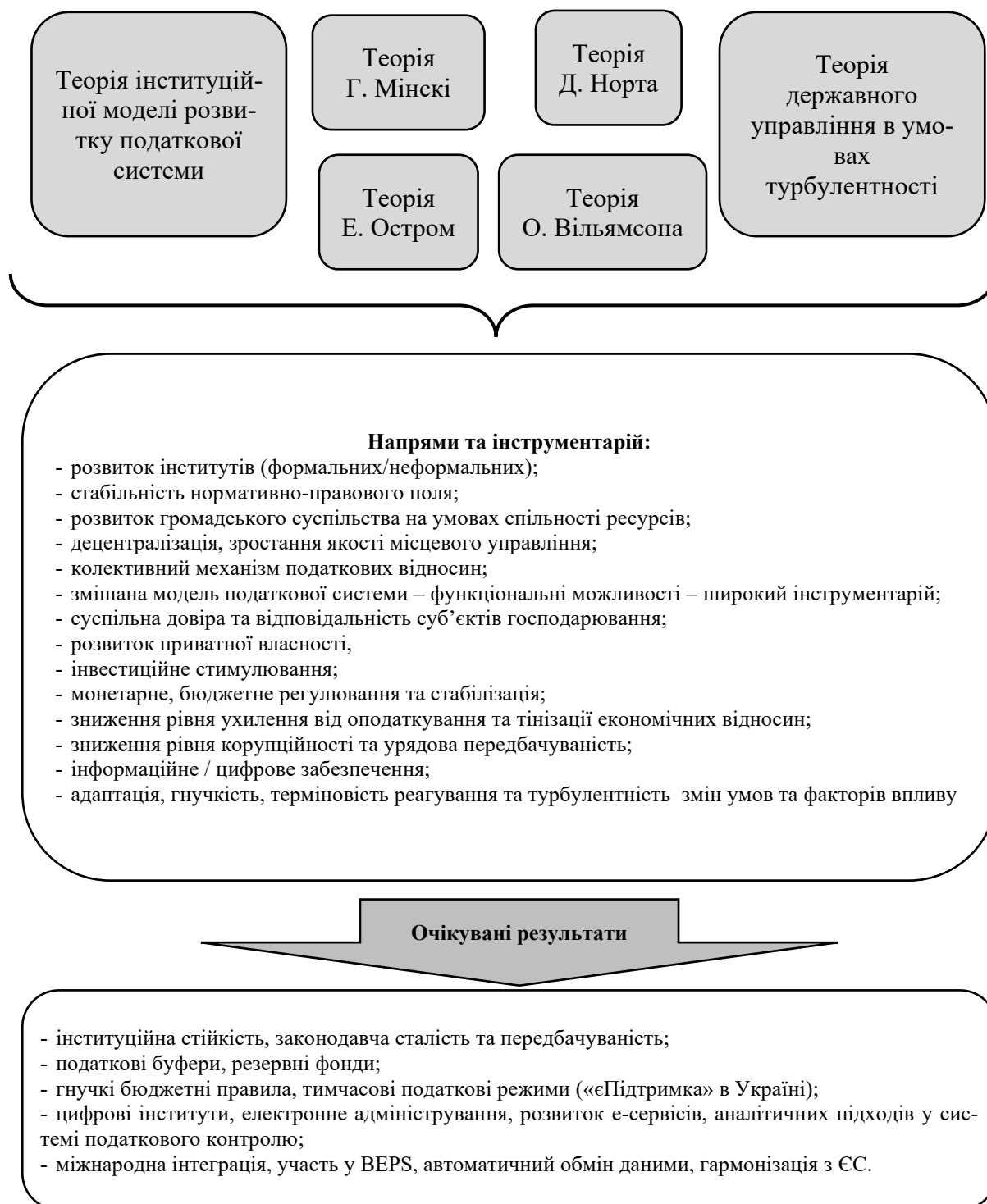
За теорією Г. Мінські, участь державного втручання мінімізується завдяки ринковим засадам реалізації податкової системи та наступної податкової політики завдяки функціонуванню системи податкових інститутів, які якісно прогнозують на основі макроекономічного аналізу, циклічного моделювання доходів, реагують на шоківі виклики автоматичністю пільгового оподаткування, превентивними заходами ухилення від оподаткування, скорочення адміністративних витрат та здатні формувати резерви завдяки стабілізаційним фондам тощо.

Критичного значення в питаннях забезпечення розвитку податкової системи набуває парадигма державного управління в умовах турбулентності, як форма швидкого та дієвого реагування на високий рівень невизначеності, нестабільності та динамічності зміни кризових явищ та процесів (геополітичних, економічних, демографічних, пандемічних, кліматичних, технологічних, цифрових тощо). Результативними проявами цих процесів є зниження темпів та планових показників податкових надходжень, тінізація доходів та зростання податкової заборгованості, втрати інституційної довіри та контролю на економічними процесами. Єдиним виходом та надією на наступну стабілізацію є оперативне податкове реагування, прозорість та довіра до податкового адміністрування, комунікаційна доступність на чолі з міжвідомчою координацією з боку Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, НБУ, цифрової платформи «Дія» тощо, що в комплексі реалізує адаптивність структури та процесного підходів у режимі реального часу, стресостійкості зі збереженням функціональності, а у перспективі – лише удосконалення податкової системи за підсумками стресовості умов функціонування.

Зважаючи на представлені теорії та підходи щодо інституційного забезпечення розвитку податкової системи, вдалося консолідувати основні їхні положення, інструментарій реалізації, майбутні можливості та досягнення якісних показників розвитку (рис. 1).

За результатами дослідження представлених теоретичних підходів розвитку податкової системи стає зрозумілим єдине – податкова система є не лише засобом акумуляції державних доходів, а й виступає насамперед соціально-економічним та політичним інститутом, а регулярність податкових доходів, добровільність їх сплати, ефективність податкового адміністрування визначається не лише прямим впливом формальних норм та правил, але й більшою мірою неформальних. Першочерговими серед них встановлено рівень податкової культури та довіри до держави, правомірність та справедливість оподаткування, законність податкового навантаження.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Рис. 1. Консолідація підходів та теорій інституційного забезпечення розвитку податкової системи

Джерело: складено авторами з урахуванням [7; 13-15; 18].

Мінливість нормативних правил, зростаючий рівень тінізації економіки, особливо на етапах спаду та депресії, втрата довіри до інститутів контролю, формальність податкових реформ є чи не найважливішими бар'єрами податкових реформ і, отже, неефективного інституційного середовища розвитку пода-

ткової системи, зокрема в умовах фінансової нестабільності. Практичним значенням такого становища є погіршення рівня якості податкового середовища та зниження показників міжнародних рейтингів (Doing Business), погіршення значень індексів економічної свободи, податкової мобільності доходів, а також індексів прозорості державного управління. Демонстрація таких тенденцій не у кращому світлі демонструє позиції національного господарства та свідчить про значні проблеми інституційного спрямування.

Заявлені аргументи визначають необхідність пошуку нових підходів до інституційних перетворень, податкового дизайну та архітектури. При цьому йдеться не про удосконалення чи реформування класичних інструментів податкового стимулювання, які демонструють не завжди очікувані результати, а про необхідність посилення напрямів цифрового податкового адміністрування, відстоювання прав судовою ланкою державної влади, посилення комунікацій уряду та бізнесу, оптимізації податкового контролю з недопущенням корупційних проявів.

Необхідність наступного дослідження та розвитку інституційного середовища функціонування податкової системи зумовлює діагностику майбутніх бар'єрів та загроз у межах реалізації податкових реформ, моделювання адаптивних підходів та стратегій на шляху посилення результативності та якості податкової системи держави загалом.

Висновки та пропозиції. Питання ролі та значення інституційного середовища розвитку податкової системи є глибоко актуальним та фундаментальним у всі періоди економічного функціонування, особливо в часи фінансової нестабільності, охоплюючи не лише процеси економічної мобілізації доходів, але й політичних та соціокультурних взаємодій. У процесі здійснення дослідження аргументовано дані твердження з акцентами комплексного аналізу та загальнонаукових підходів та теорії Д. Нортона, Е. Острома, О. Вільямсона, Г. Мінські, теорії інституційних моделей розвитку податкової систем та державного управління в умовах турбулентності.

Систематизовано та узагальнено пріоритетні напрями, які визначають особливості та специфіку інструментарію удосконалення інституційного забезпечення розвитку податкової системи, а основними з них визнано: реформування інститутів на основі довіри та податкової культури, стабільності нормативного забезпечення, припинення неформальних і корупційних сприянь у питаннях порушення податкового законодавства, необхідності посилення децентралізації та підвищення ефективності регіональних податкових відносин, на основі цифровізації сервісів та автоматизації управлінських процесів мінімізації витрат податкового адміністрування, інвестиційного стимулювання та розвитку МСБ тощо.

Очікується отримання якісних результатів реалізації заявлених інструментів у формі досягнення високого рівня адаптивності інституційної структури податкової системи, гучності податкової політики, впровадження новітніх цифрових інструментів поточного моніторингу та наступного контролю податкових зобов'язань, що у майбутньому гарантуватиме досягнення податкової, а головне – економічної стійкості.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Податкова система України: проблеми функціонування та шляхи реформування / З. С. Варналій // Економічний простір. – 2017. – № 125. – С. 87-94.
2. Вишневський В. П. Оподаткування в емерджентній економіці: теоретичні засади і напрями політики [Електронний ресурс] / В. П. Вишневський. – Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2012. – 326 с. – Режим доступу: <http://econindustry.iie.org.ua/SiteDocs/vishn.pdf>.
3. Вишневський В. П. Теорія та практика державного управління в умовах невизначеності [Електронний ресурс] / В. П. Вишневський. – Київ : НаУКМА, 2021. – 312 с.
4. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник / Л. К. Воронова. – Київ : Юрінком Інтер. – 2011. – 496 с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hurkovska_Kateryna/Finansove_pravo_Ukrainy.pdf.
5. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку [Електронний ресурс] / В. М. Геєць. – Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2009. – 504 с. – Режим доступу: <https://ief.org.ua/publication/monohrafii/2009/suspilstvo-derzhava-ekonomika-fenomenolohija-vzaemodii-ta-rozvytku>.
6. Гречко А. В. Аналіз змін інституційного механізму оподаткування фізичних та юридичних осіб в Україні. [Електронний ресурс] / А. В. Гречко // Економіка і вектор розвитку. – 2020. – № 4(42). – С. 23-29. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=evntukpi_2015_12_7.
7. Данилишин Б. М. Турбулентність глобальної економіки: виклики для державної економічної політики України / Б. М. Данилишин // Економіка України. – 2022. – № 3. – С. 4–17.
8. Дмитриченко Л. І. Інституціональні аспекти податкового механізму забезпечення економічного зростання і розвитку. [Електронний ресурс] / Л. І. Дмитриченко // Фінанси України. – 2020. – № 3. – С. 35-41. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=econupr_2015_1_17.
9. Іванова О. В. Податкова система України: проблематика питання та шляхи їх вирішення / О. В. Іванова // Економіка і організація управління. – 2021. – № 3(43). – С. 45-50.
10. Латковська Т. А. Проблеми реформування податкової системи України. [Електронний ресурс] / Т. А. Латковська // Актуальні проблеми держави і права. – 2018. – Вип. 83. – С. 96-101. – Режим доступу: <https://dspace.onua.edu.ua/items/4fdb3d5-99cf-4edf-b29a-00b04441db86>.
11. Латошинська Н. І. Інституційне забезпечення податкової політики в період криз / Н. І. Латошинська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2020. – № 5. – С. 112–117.

12. Мельник М. І. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності [Електронний ресурс] : монографія / М. І. Мельник. – Ірпінь : НДФІ, 2014. – 256 с. – Режим доступу: <https://ird.gov.ua/irdp/p20150301.pdf>.
13. Мельник М. І. Податкова система України в умовах фінансової нестабільності: інституційний аспект / М. І. Мельник, А. С. Крисоватий // Фінанси України. – 2021. – № 7. – С. 6–21.
14. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. / Д. Норт. – Київ : Основи, 2000. – 198 с.
15. Олексішин М. В. Адаптивне державне управління в умовах глобальної турбулентності [Електронний ресурс] / М. В. Олексішин // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2021. – № 12. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730339/1/Zbirnyk%20Forum%20I-AAE-2022.pdf>.
16. Омеляненко В. А. Інституційні аспекти управління податковим потенціалом промисловості. / В. А. Омеляненко // Наукові праці Сумського державного педагогічного університету. – 2019. – Вип. 4. – С. 14-20.
17. Янушевич Я. О. Інституційний механізм забезпечення сфери оподаткування як спосіб організації та здійснення діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації. [Електронний ресурс] / Я. О. Янушевич // Європейські перспективи. – 2021. – № 2. – С. 56-60. – Режим доступу: <https://profecto.com.ua/uk/publications/інституційний-механізм-забезпечення/>.
18. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. New York : The Free Press, 1985. 450 p.

References

1. Varnalii, Z.S. (2017). Podatkova systema Ukrainy: problemy funktsionuvannia ta shliakhy reformuvannia [Tax system of Ukraine: problems of functioning and ways of reforming]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 125, 87-94.
2. Vyshnevskiy, V. P. (2012). *Opodatkuvannia v emerdzhentnii ekonomitsi: teoretychni zasady i napriamy polityky* [Taxation in an emerging economy: theoretical foundations and policy directions]. In-t ekonomiky promyslovosti NAN Ukrainy. <http://econindustry.iie.org.ua/SiteDocs/vishn.pdf>.
3. Vyshnevskiy, V. P. (2021). *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia v umovakh nevyznachenosti* [Theory and practice of public administration in conditions of uncertainty]. NaUKMA.
4. Voronova, L. K. (2011). *Finansove pravo Ukrainy* [Financial law of Ukraine]. Yurinkom Inter. https://shron1.chtyvo.org.ua/Hurkovska_Kateryna/Finansove_pravo_Ukrainy.pdf.
5. Heiets, V. M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku* [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]. In-t ekonomiky ta prohnouzuvannia NAN Ukrainy. <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2009/suspilstvo-derzhava-ekonomika-fenomenolohija-vzaiemodii-ta-rozvytku>.
6. Hrechko, A. V. (2020). Analiz zmin instytutsiinoho mekhanizmu opodatkuvannia fizychnykh ta yurydychnykh osib v Ukraini [Analysis of changes in the institutional mechanism of taxation of individuals and legal entities in Ukraine]. *Ekonomika i vektor rozvytku – Economics and the vector of development*, 4(42), 23-29. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=evntukpi_2015_12_7.

7. Danylyshyn, B. M. (2022). Turbulentnist hlobalnoi ekonomiky: vyklyky dlia derzhavnoi ekonomichnoi polityky Ukrainy [Turbulence in the global economy: challenges for Ukraine's state economic policy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 3, 4–17.

8. Dmytrychenko, L. I. (2020). Instytutsionalni aspekty podatkovoho mekhanizmu zabezpechennia ekonomichnoho zrostantia i rozvytku. [Institutional aspects of the tax mechanism for ensuring economic growth and development]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 3, 35–41. nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FI LA=&2_S21STR=econupr_2015_1_17.

9. Ivanova, O. V. (2021). Podatkova systema Ukrainy: problematyka pyttannia ta shliakhy yikh vyrishennia [The tax system of Ukraine: issues and ways to resolve them]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and organization of management*, 3(43), 45–50.

10. Latkovska, T. A. (2018). Problemy reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy. [Problems of reforming the tax system of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current problems of state and law*, 83, 96–101. <https://dspace.onua.edu.ua/items/4fdb3d5-99cf-4edf-b29a-00b04441db86>.

11. Latoshynska, N. I. (2020). Instytutsiine zabezpechennia podatkovoi polityky v period kryz [Institutional support for tax policy during crises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, 5, 112–117.

12. Melnyk, M. I. (2014). Podatkovyi kontrol v Ukraini: problemy ta priorytety pidvyshchennia efektyvnosti [Tax control in Ukraine: problems and priorities for improving efficiency]. NDFI. <https://ird.gov.ua/irdp/p20150301.pdf>.

13. Melnyk, M. I. (2021). Podatkova systema Ukrainy v umovakh finansovoi nestabilnosti: instytutsiinyi aspekt [The tax system of Ukraine in conditions of financial instability: institutional aspect]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 7, 6–21.

14. Nort, D. (2000). *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and economic functioning]*. Osnovy.

15. Oleksyshyn, M. V. (2021). Adaptivne derzhavne upravlinnia v umovakh hlobalnoi turbulentnosti [Adaptive public administration in conditions of global turbulence]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 12. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730339/1/Zbirnyk%20Forum%20I-AAE-2022.pdf>.

16. Omelianenko, V. A. (2019). Instytutsiini aspekty upravlinnia podatkovym potentsialom promyslovosti [Institutional aspects of managing the tax potential of industry]. *Naukovi pratsi Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific works of the Sumy State Pedagogical University*, 4, 14–20.

17. Yanushevych, Ya. O. (2021). Instytutsiinyi mekhanizm zabezpechennia sfery opodatkovannia yak sposib orhanizatsii ta zdiisnennia diialnosti upovnovazhenykh subiektiv publichnoi administratsii [Institutional mechanism for ensuring taxation as a way of organising and implementing the activities of authorised public administration entities]. *Yevropeiski perspektyvy – European Perspectives*, 2, 56–60. <https://profecto.com.ua/uk/publications/інституційний-механізм-забезпечення/>.

18. Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. New York : The Free Press, 450.

Отримано 11.05.2025

UDC 336.1:336.2

Alla Abramova

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Credit

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

E-mail: a.abramova@chnu.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-3364-8316>**ResearcherID:** W-2085-2017. **ScopusAuthor ID:** 57213158224

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT AS THE BASIS FOR THE FUNCTIONING OF THE TAX SYSTEM

The relevance of the research topic is determined by the decisive role of the tax system in state revenues and their redistribution, as well as its special purpose as an effective instrument of the state financial system. It has been established that the insufficient level of efficiency of the tax system is determined by the unsatisfactory institutional environment of its functioning, represented by formal and informal institutions. The purpose of the article is to study the functional purpose of the institutional basis for the genesis, development and reform of the tax system in achieving national goals of economic stability and growth through the prism of the defining theories of its functioning (D. North, E. Ostrom, O. Williamson, G. Minsky, theories of institutional models of tax system development and public administration in turbulent conditions). The article uses methods of induction, deduction, systematic analysis and synthesis of the main components of the institutional environment for the development of the tax system. The main hypothesis is that the tax system is a set of taxes and fees, the level of functioning of which depends on the quality of the institutional environment (institutions of state power, regulatory and legal framework, trust, tax culture and responsibility, the existence of informal and corrupt tax incentives, digitisation of services and automation of management processes, investment incentives and SME development), which does not fully meet modern requirements. The results obtained confirm the hypothesis. The originality and novelty of the study are determined by the key directions and instruments of reforming the institutional environment for the development of the tax system. Prospects for further research include detailing measures to reform this institutional environment in accordance with turbulent economic conditions.

Keywords: institutional environment; tax system; regulatory framework; tax administration; tax culture and responsibility; tax evasion.

Fig.: 1. References: 18.